

Тијана Бурђевић
студент докторских студија
Правни факултет Универзитета у Новом Саду

УНАКРСНО ИСПИТИВАЊЕ СВЕДОКА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ*

САЖЕТАК: Рад се бави анализом унакрсног испитивања сведока у кривичном поступку, који институт је Уставом из 2006. наговештен, а Закоником о кривичном поступку из 2011. године дефинитивно уведен у наш правни систем. Реч је о праву једне стране у поступку да испитује сведоке које је предложила супротна страна. Како је ова фаза испитивања сведока карактеристична за адверзијални модел кривичног поступка, у раду се излажу основе добијања исказа сведока у адверзијалном, али и мешовитом типу кривичног поступка, након чега се излажу карактеристике кривичног поступка у нашој земљи према важећем Закоником о кривичном поступку. Ради целовитог сагледавања проблема, у раду је обрађен институт сведока у кривичном поступку, као и само унакрсно испитивање сведока кроз најважније међународне и унутрашње изворе права. На крају рада објашњавају се циљеви и типови унакрсног испитивања сведока и дају се практични савети испитивачима у вези са вештином унакрсног испитивања сведока.

Кључне речи: сведок, унакрсно испитивање, кривични поступак, Законик о кривичном поступку

* Рад је примљен 17. 10. 2019, а прихваћен је за објављивање 26. 11. 2019. године

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Критике на рачун традиционалног европско-континенталног правног система и утицај земаља англосаксонске правне традиције довеле су до стварања својеврсних процесних система које више не можемо једноставно категоризовати. Наиме, последњих деценија управним системима који почивају на мешовитим, акузаторско-инквизиторским начелима осећа се продор све више чистих акузаторских елемената. Овај процес није заобишао ни нашу земљу, те је 2011. године усвојен Законик о кривичном поступку¹ (ЗКП) у којем је дошло до радикалних измена у погледу до тада важећих правила кривичног поступка. Осим што већи део струке законодавцу никада није опростио ову „Реформу у стилу ‘Један корак напред – два корака назад’”², ни процес прилагођавања судија, тужилаца и адвоката који су током читаве каријере поступали по битно другачијим правилима поступка није завршен. Унакрсно испитивање сведока једна је од новина која је уведена овим законом.

У раду се најпре излажу савремени модели добијања исказа сведока кроз анализу кривичног поступка адверзијалног и мешовитог типа, након чега се излажу карактеристике важећег кривичног поступка у нашој земљи. Потом се анализира институт сведока у кривичном поступку, као и само унакрсно испитивање сведока кроз најважније међународне и унутрашње изворе права. На крају рада се објашњавају циљеви и типови унакрсног испитивања сведока и дају практични савети испитивачима у вези са вештином унакрсног испитивања сведока.

САВРЕМЕНИ ПРОЦЕСНИ МОДЕЛИ ДОБИЈАЊА ИСКАЗА СВЕДОКА

До исказа сведока долази се његовим испитивањем. Процес самог испитивања, међутим, зависи од основних начела кривичног поступка која су карактеристична за један од два *основна модела кривичног поступка: адверзијални и мешовити*.

Из атрибута адверзијални (енгл. *adversarial*)³ произлази да је суштина овог типа кривичног поступка у „сукобу” или „двобоју” међусобно

¹ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014. – у даљим референцама ЗКП.

² Шкулић, М., Илић, Г. (2012). *Реформа у стилу ‘Један корак напред – два корака назад’*: нови Законик о кривичном поступку Србије. Београд: Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу и Правни факултет Универзитета у Београду.

³ V. *Meaning of adversarial in English*. Преузето 7. 10. 2019. са <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/adversarial>.

супротстављених страна.⁴ Адверзијални или акузаторски кривични поступак подразумева да се расправа води између две стране – тужиоца и окривљеног (односно окривљеног и његовог браниоца), док је суд у овој фази поступка у првом реду посматрач. Суд се не меша у страначко извођење доказа већ се његова улога своди на гарантовање процесних формалности током страначких доказних активности и на заштиту одређених права учесника у поступку. И испитивање сведока је, стога, страначког карактера. Правило је да одређеног сведока прво испитује она странка која га је предложила, затим противна странка, и онда поново странка која га је предложила. Јасно, обе странке су слободне да предлажу сведоке. Непосредност као неизоставна карактеристика овог типа кривичног поступка налаже да се сведоци морају испитати на главном претресу према датим правилима, чак и ако су испитани у истрази. Не може се уместо испитивања читати записник нити репродуковати снимак сведошког исказа.⁵

Мешовити или европско-континентални модел кривичног поступка заснива се на комбинацији акузаторско-инквизиторских начела. Улога судије је овде управо супротна – активна. Суд је „господар” поступка не само у смислу руковођења поступком, већ и у погледу доказивања. Суд примарно изводи доказе у циљу утврђивања материјалне истине односно утврђивања правилног и потпуног чињеничног стања, чак и када странке нису предложили извођење неког доказа.⁶ Последица тога јесте чињеница да је улога знања и вештина процесних субјеката на страни оптужбе и одбране у мешовитом кривичном поступку мања него у чистом адверзијалном поступку. Овоме доприноси и то што у чистом акузаторском поступку одлуку о кривици доноси порота састављена од лаика, па самим тим и вештине процесних заступника оптужбе и одбране долазе до изражаја више. Иако је непосредност обележје и овог система, предвиђени су изузеци, па тако на главном претресу постоји могућност да се чита записник о испитивању сведока који потиче из истраге.

Данас се уобичајено као синоним за адверзијални кривични поступак користи појам англосаксонски кривични поступак, док се мешовити поступак назива још и европско-континентални. Међутим, ово постаје све мање оправдано будући да све више држава које су у географском смислу део копнене Европе уводи у своје поступке бројне адверзијалне елементе, о чему ће бити речи у наставку.

⁴ Шкулић М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *Crimen* 4(2)/2013, 179.

⁵ *Ibid.*, 186.

⁶ *Ibid.*, 180.

КАРАКТЕРИСТИКЕ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Имајући у виду положај процесних субјеката, може се поставити питање да ли је наш кривични поступак и даље у основи мешовитог типа, онако како је овај тип напред описан. Истина, сигурно је да се ради о неком виду мешовитог поступка, али оно што је помешано сада нису елементи акузаторског и инквизиторског поступка, већ елементи мешовитог и акузаторског поступка. Због тога је у основи кривични поступак од 2011. године близак адверзијаланом, али доста традиционалних института је преживело реформу. Суштина положаја процесних субјеката огледа се у одредби према којој суд изводи доказе на предлог странака.⁷ Суд може дати налог странци да предложи допунске доказе, а само изузетно може сам одредити да се такви докази изведу, и то ако оцени да су изведени докази противречни или нејасни и да је то неопходно да би се предмет доказивања свестрано расправио.⁸ Дакле, улога суда у погледу извођења доказа је супсидијарна, корективна и помоћна.⁹

Задатак суда на главном претресу јесте да води рачуна да докази буду изведени у складу са законом, да спречи евентуалне процесне злоупотребе и да учесницима пружи потребну заштиту уколико се укаже потреба за тим. Поред тога, суд током извођења доказа може да поставља питања и има већ поменуто овлашћење давања налога странци да предложи допунски доказ или да сам изузетно одреди извођење таквог доказа под условима из закона. На овај начин заправо се омогућује суду да потпуно и правилно утврди чињенично стање, будући да за погрешно и непотпуно утврђено чињенично стање одговара пред другостепеним судом, иако се начело истине од 2011. године не налази у ЗКП. Да се приметити да је овако одређена улога суда на главном претресу у основи доста слична улози коју суд има у америчком кривичном поступку, а која подразумева задатак суда да омогући ефикасно испитивање сведока и извођење доказа ради утврђивања истине, да спречи свако одуговлачење поступка, као и да сведоцима пружи потребну заштиту.¹⁰

⁷ ЗКП, чл. 15. ст. 3.

⁸ V. ЗКП, чл. 15. ст. 4.

⁹ Илић, Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А. (2012). *Коментар законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник, 95.

¹⁰ Бугарски, Т. (2013). Испитивање сведока. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 47(4)/2013, 134.

СВЕДОК У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Сведок је физичко лице које се позива да пред надлежним органом поступка и у прописаној форми да лаички исказ о правно релевантним чињеницама и циљу њиховог доказивања; сведок по правилу није процесни субјект.¹¹ ЗКП дефинише сведока као „лице за које је вероватно да ће дати обавештења о кривичном делу, учиниоцу или о другим чињеницама које се утврђују у поступку”¹². Својство сведока стиче се позивањем.¹³ Слање позива значи да суд сматра да особа која се позива вероватно има одређена сазнања о правно релевантним чињеницама. Може се догодити да сведок заиста нема или мисли да нема никаквих важних сазнања о предмету поступка. То му, међутим, не даје за право да занемари позив. Свако је дужан да се одазове позиву за сведочење. Такође, свако је дужан да сведочи, осим лица која су у складу са законом искључена или ослобођена дужности сведочења.¹⁴ Поред ових дужности, сведок је дужан да да потпуни и истинит исказ, и да положи заклетву. Сведок има право на третман достојан човека,¹⁵ право на накнаду трошкова,¹⁶ на ускраћивање сведочког исказа под условима из чл. 94. ЗКП и право на ускраћивање одговора на поједина питања у складу са чл. 95. ст. 2. ЗКП.

Пре него што се приступи испитивању сведока, сведок ће се опоменути да је дужан да говори истину и да не сме ништа да прећути, а затим ће се упозорити да је давање лажног исказа кривично дело. Сведок ће се упозорити и да није дужан да одговори на одређено питање ако је вероватно да би тиме себе или лице које спада у круг лица која су ослобођена од дужности сведочења изложио тешкој срамоти, знатној материјалној штети или кривичном гоњењу. Од сведока ће се потом узети лични подаци.

¹¹ Бркић, С. (2014). *Кривично процесно право I*. Нови Сад: Правни факултет, Центар за издавачку делатност, 331.

¹² ЗКП, чл. 91.

¹³ Mrčela, M. (2012). *Svjedoci u kaznenom postupku: ispitivanje svjedoka kao dokazna radnja*. Zagreb: Narodne novine, 8.

¹⁴ V. ЗКП, чл. 93. и 94.

¹⁵ V. Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006, чл. 23. и 25, ЗКП, чл. 9.

¹⁶ V. Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11. – др. закон, 78/11. – др. закон, 101/11, 101/13, 40/15. – др. закон и 106/15.

Поступак испитивања сведока

Сведок се испитује одвојено од осталих сведока, а свој исказ даје усмено.¹⁷ Циљ оваквог решења је да се обезбеди неометаност исказа, као и да се спречи утицај сведока на међусобне исказе. После општих питања и полагања заклетве, сведок ће се питати одакле му је познато оно о чему сведочи, уколико се из садржаја његовог исказа то не може закључити. Кад заврши са својим излагањем, уколико је потребно, поставиће му се питања.¹⁸

Сведок се може испитати у истрази и на главном претресу. У истрази га испитује јавни тужилац, док присутна лица могу предлагати јавном тужиоцу да му се поставе допунска питања, а по дозволи јавног тужиоца могу постављати питања непосредно.¹⁹ На главном претресу, испитивање сведока је подељено у четири фазе:²⁰

1. Постављање општих питања сведоку од стране суда и слободно излагање сведока о свему што му је познато о предмету поступка.
2. Фаза основног испитивања. – Основно или директно испитивање сведока (енгл. *examination-in-chief*) врши странка која је тог сведока предложила. Уколико се деси да странке предложи истог сведока, сматраће се да га је предложила странка чији је предлог први заведен у суду.²¹ У овој фази су забрањена сугестивна питања и ограничена је могућност „освежавања меморије” сведока. То значи да му се на расправи не може допустити да чита белешке, осим уколико се ради о властитим белешкама које су састављене „практично истовремено са догађајем о којем сведочи”. При томе се истовремено тумачи као прва практична могућност за састављање белешки, док су код сведока још свежи утисци о запаженим чињеницама.²² Основни циљ ове фазе испитивања је да се употпуни и појасни дати исказ сведока у вези са свим релевантним чињеницама које су предмет доказивања.²³

¹⁷ Уколико се као сведок испитује лице које је немо или глуво, ангажоваће се тумач. Дакле, дужност сведока да сведочи усмено треба схватити условно. Илић, Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А. (2012). *Коментар законика о кривичном поступку*. Београд: Службени гласник, 280.

¹⁸ В. ЗКП, чл. 98. ст. 3.

¹⁹ Бркић, С. (2014). *Кривично процесно право I*. Нови Сад: Правни факултет, Центар за издавачку делатност, 350.

²⁰ Бугарски, Т. (2013). Испитивање сведока. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 47(4)/2013, 136.

²¹ ЗКП, чл. 402. ст. 3.

²² Лазин, Ђ. (2008). Право оптуженог да испитује сведоке (међународни стандарди и законско регулисање). *Бранич*, 1–2/2008, 45.

²³ Бугарски, *Op. cit.*, 137.

3. *Фаза унакрсног испитивања.* – Унакрсно испитивање или противиспитивање сведока (енгл. *cross-examination*) врши супротна страна у односу на ону која је сведока предложила, ради добијања од сведока одговора који слабе његов првобитни исказ. Унакрсно испитивање само по себи није везано за предмет главног испитивања, али сведоку се не могу постављати питања која немају непосредну логичку везу са предметом спора, као ни питања која нарушавају сведокову част и достојанство. Ипак, допуштене су разне друге тактике испитивања да би се разоткриле супротности и недостаци у сведоковом исказу или да би се бацила сумња на његову личност, а све у циљу да се оспори веродостојност сведоковог претходног исказа.

У овој фази дозвољено је постављање сугестивних питања, и то најчешће јасних и кратких, која почињу изјавном потврдном реченицом: „Изјавили сте...”, „Тврдите...”, а завршавају се са „Зар не?” или „Да ли је тако?” То омогућава испитивачу да буде у центру пажње током унакрсног испитивања. Може се условно рећи да је он тај који заправо сведочи, посредством сведока и путем постављања сугестивних питања. Питања која се постављавају сведоку, међутим, не смеју садржати обману нити се заснивати на претпоставци да је сведок изјавио нешто што није изјавио.

4. *Фаза допунског испитивања.* – Допунско или додатно испитивање сведока (енгл. *re-examination*) по одобрењу председника већа врши странка која је предложила сведока, како би се евентуално утврдио прави смисао одговора које је сведок дао приликом унакрсног испитивања. При томе важе правила основног испитивања, али је испитивач овде везан за предмет питања која је поставила супротна странка у унакрсном испитивању. Када тако не би било, постојала би могућност злоупотребе, односно могућност да се приликом основног испитивања сведоку намерно не поставе сва планирана питања, већ се нека оставе за додатно испитивање како би се спречила супротна странка да се приликом унакрсног испитивања „дотакне” одређених питања. У случају да испитивач ипак изађе из оквира предмета унакрсног испитивања, суд би требало да опомене странку која крши ово правило и да омогући поново унакрсно испитивање другој страни (енгл. *re-cross-examination*).

УНАКРСНО ИСПИТИВАЊЕ СВЕДОКА У ПРАВНИМ ИЗВОРИМА

Чл. 6. ст. 3д Конвенције за заштиту људских права и основних слобода²⁴ (Европска конвенција) предвиђено је да свако ко је оптужен за кривично дело има право да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају, као и право да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега. Слично, чл. 14. ст. 3е Међународног пакта о грађанским и политичким правима²⁵ (Међународни пакт) прописано је да свако ко је оптужен за кривично дело има право да испитује или постигне да се испитају сведоци оптужбе, и да постигне да приступе суду и буду саслушани сведоци у његову корист под истим условима као и сведоци оптужбе.

Из овакве формулације произлази да Европска конвенција и Међународни пакт познају два начина за испитивање сведока оптужбе. Први начин је да оптужени, односно његов бранилац, сам испитује ове сведоке – путем унакрсног испитивања, а други начин је да сведоци буду саслушани на захтев оптуженог.²⁶ Суштина јесте обезбедити равноправност оптужбе и одбране у погледу испитивања сведока.²⁷ Стога, процедура позивања и испитивања сведока мора бити једнака за обе странке. Једнакост странака уопште један је од предуслова за правично суђење.

Устав Републике Србије²⁸ (Устав РС) у чл. 33. ст. 5, у оквиру посебних права окривљеног, предвиђа да „свако коме се суди за кривично дело има право да сам или преко браниоца износи доказе у своју корист, испитује сведоке оптужбе и да захтева да се, под истим условима као сведоци оптужбе и у његовом присуству, испитују и сведоци одбране”. Дакле, у погледу начина испитивања сведока оптужбе, Устав РС није прихватио две могућности, као што то чине Европска конвенција и Међународни пакт, већ само једну: да окривљени испитује сведоке оптужбе (сам или преко браниоца). Дакле, још је 2006. године Устав РС прихватио модел унакрсног испитивања сведока, обавезујући на тај начин законодавца да

²⁴ Савет Европе, Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (*The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), Рим, 1950.

²⁵ Уједињене нације, Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*The International Covenant on Civil and Political Rights*), Њујорк, 1966.

²⁶ Не каже се ко треба да их саслуша, али логично је да то буде суд. Лазин, Ђ. (2008). Право оптуженог да испитује сведоке (међународни стандарди и законско регулисање). *Бранич*, 1–2/2008, 40.

²⁷ Пракса Европског суда за људска права је појам сведока прихватила у ширем смислу, те сведоком сматра и убаченог агента у криминалну организацију, вештака, оштећеног и саоптуженог. V. Лазин, Ђ., *Op. cit.*, 40.

²⁸ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

напусти традиционални метод саслушања сведока од стране суда и уведе нови концепт испитивања сведока, што је и урађено, пет година касније.²⁹

ЗКП из 2011. године усаглашено је, дакле, наше кривичнопроцесно законодавство са поменутом уставном одредбом и унакрсно испитивање дефинисано је у чл. 2. ст. 1. т. 22. ЗКП, и прописано у чл. 402. ст. 6. ЗКП. Међутим, суштина унакрсног испитивања, онако како је горе описана, може бити доведена у питање ако имамо у виду поједине законске одредбе.

Прво, дефинисање унакрсног испитивања као постављања питања сведоку, вештаку или другом испитиваном лицу од стране супротне странке или оштећеног, упућује да окривљени не може унакрсно испитивати сведока кога је предложио саокривљени. Ово стога што саокривљени нису супротне странке у поступку чак и када су им интереси супротстављени, будући да се налазе на једној страни и стоје наспрам оптужбе. У теорији има мишљења да би овакву законску формулацију требало изменити и дозволити унакрсно испитивање сведока свакој страни чију теорију случаја угрожава конкретан сведочки исказ. Јер, као што је истакнуто, тренутно решење не дозвољава саокривљеном и његовом браниоцу да унакрсно испитују лице које је предложено од стране другог саокривљеног, а чињеница јесте да се окривљени често међусобно оптужују,³⁰ те би измене у том правцу биле у складу са духом унакрсног испитивања.

Друго, ЗКП допушта председнику већа да увек постави питање које доприноси потпунијем и јаснијем одговору на питање које је већ постављено од стране других процесних учесника.³¹ Ово правило може обесмислити читаву стратегију унакрсног испитивања, чија је суштина управо у редоследу питања која произлазе једна из других, а који судија не би требало да ремети својом интервенцијом. У англосаксонским правима не постоји овакво решење. Председнику већа би требало оставити могућност да тек након испитивања сведоку постави питања у циљу разјашњења ствари, јер је противно духу адверзијалног поступка да се у сваком моменту може поставити питање ради појашњења.

Треће, обавезно тонско снимање испитивања сведока ЗКП прописује само за кривична дела организованог криминала.³² У том случају свака изговорена реч бива дословно пренета у записник (транскрипт). Код осталих кривичних дела, биће потребно диктирање на записник. Ме-

²⁹ Бркић, С. (2008). Устав Србије из 2006. године и наговештај нових акузаторских елемената у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1–2/2008, 561.

³⁰ Делибашић, В. (2014). Унакрсно испитивање – правила и изазови. *Журнал за криминалистику и право*, 1/14, 77.

³¹ ЗКП, чл. 398. ст. 5, који се примењује на основу чл. 402. ст. 7. ЗКП.

³² V. ЗКП, чл. 236. ст. 1.

ђутим, свако парафразирање, било питања, било одговора ради уношења у записник, може изменити суштину исказа. У англосаксонским правима целокупан исказ сведока снима се или дословно региструје на неки други начин, независно од врсте кривичног дела. У таквој ситуацији не настаје никакав проблем у интерпретацији сведочког исказа који је дат у унакрсном испитивању.

Четврто, ЗКП предвиђа другачији начин испитивања посебно осетљивог сведока и заштићеног сведока³³ па правила о унакрсном испитивању, а нарочито о могућности постављања сугестивних питања, када је реч о овим сведоцима, треба сагледати у контексту одредаба које регулишу начин њиховог испитивања.³⁴

Коначно, треба напоменути да су странке пред судом равноправне, те да је унакрсно испитивање предвиђено и као право оптуженог да испитује сведоке оптужбе, као и право тужиоца да испитује сведока одбране. Европска конвенција, Међународни пакт и Устав РС, међутим, посебно наглашавају ово право оптуженог, јер се једнакост оружја подразумева.³⁵

ЦИЉЕВИ И ОСНОВНИ ТИПОВИ УНАКРСНОГ ИСПИТИВАЊА

Унакрсно испитивање се спроводи из једног од два разлога. Прво, ради установљивања чињеница у корист испитивача, и друго, ради оспоравања кредибилитета сведока или његовог исказа. У вези с тим постоје два основна типа унакрсног испитивања: подржавајући и дискредитујући тип.³⁶

Подржавајући тип користи се када је могуће добити од сведока користан податак за тезу коју заступа испитивач. У овом случају не користе се питања којима се „напада” сведок. Наиме, ако се од сведока могу добити повољне тврдње, то ће само по себи поткрепити теорију случаја оне

³³ V. ЗКП, чл. 104. и 109.

³⁴ Делибашевић, В. (2014). Унакрсно испитивање – правила и изазови. *Журнал за криминалистичку и право*, 1/14, 72.

³⁵ Према мишљењу Европског суда за људска права, право на „једнакост оружја” у кривичном предмету значи да оптужба и одбрана морају имати могућност сазнања за предлоге, захтеве и друге процесне радње свог противника, као и могућност да им супротставе своје. Унутрашње право сваке земље може то регулисати на различите начине. V. Carić, M. (2006). Pojam načela pravičnog postupka pred Kaznenim sudom. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 43(2)/2006, 63.

³⁶ *Criminal defense*. Преузето 10. 5. 2014. са <https://criminaldefense.homestead.com/Cross.html>

стране која унакрсно испитује и зато тада нема потребе оспоравати веродостојност сведошког исказа. У пракси ће се овај тип испитивања, ипак, ретко срести, јер ће већина сведока у основном испитивању управо сведочити на штету тезе коју заступа унакрсни испитивач. То је и логично, јер је у питању сведок предложен од супротне стране.

Дискредитујући тип је неупоредиво чешћи. Њега испитивач користи када је исказ сведока дат приликом основног испитивања такав да штети теорији случаја коју гради испитивач. Тада је циљ оспорити веродостојност исказа који је дао сведок тако што ће се кроз унакрсно испитивање указати на противречности и нелогичности у датом исказу. Испитивач може настојати и да пољуља кредибилитет самог сведока, стварајући у очима суда негативну слику о њему.

ВЕШТИНА УНАКРСНОГ ИСПИТИВАЊА

Унакрсно испитивање је вештина која се на правним факултетима у САД изучава у склопу доказног права (енгл. *law of evidence*). То је у потпуности оправдано јер стране у поступку редовно користе ову могућност приликом испитивања сведока, а онај ко овом вештином добро овлада има велике шансе да постигне успех приликом испитивања сведока, што се може одразити и на резултат самог суђења. Међутим, не може се а не приметити да вешт испитич техникама унакрсног испитивања може манипулисати сведоком који је уплашен или неискусан, те тиме у очима суда (а још лакше у очима пороте састављене од лаика) искривити праву слику истине. Ипак, ако се посматра са друге стране, управо ће ова вештина допринети разоткривању сведока који је „вешт у лажном сведочењу”.

Унакрсно испитивање није обавезна фаза у испитивању сведока: она представља само могућност, никако обавезу. Искључиво од тужиоца, односно од окривљеног и његовог браниоца зависи да ли ће се користити унакрсним испитивањем. Треба имати у виду да се лоше обављеним унакрсним испитивањем по правилу наноси више штете, него када ова фаза потпуно изостане. Наиме, лоше конципирана питања су прилика за сведока да сам отклони евентуалне контрадикторности свог већ датог исказа или да на штету испитивача допуни свој исказ. Зато, ако су постојале неке мањкавости у исказу, за које се процени да не би могле да дискредитују сведока у унакрсном испитивању, на ове мањкавости би требало указати у завршној речи, а не тражити појашњења постављањем питања. У случају дилеме, увек је боље не упуштати се у ову фазу, већ покушати оборити исказ дотичног сведока кроз исказе других веродостојнијих сведока у основном испитивању или путем других доказа.

Треба имати у виду и то да немају сви сведоци једнаку важност. Неки сведоци се могу позвати ради утврђивања неког техничког елемента или потврде аутентичности документа, други могу сведочити тако да не угрожавају теорију случаја унакрсног испитивача. У овим случајевима за унакрсним испитивањем једноставно нема потребе. Такође, уколико је сведок у основном испитивању рекао мање него што је било очекивано, треба рачунати с тим да то што је изоставио може рећи у унакрсном испитивању, па му ни тада не би требало дати ову прилику.

Испитивач мора бити добро припремљен ако се одлучи за унакрсно испитивања. То значи да мора бити упознат са свим досадашњим исказима дотичног сведока, као и са другим доказима. Ако је план дискредитовање сведока, потребна је припрема у виду прикупљања и детаљне анализе свих података у вези са личношћу сведока, нпр. осуђиваност, предрасуде, мотивисаност, склоности, сналажење у простору и времену, могућности опажања и сл.³⁷ И коначно, потребно је имати добро развијену стратегију за суђење, тј. план како добити случај. За план унакрсног испитивања најважније је поставити реална очекивања у погледу резултата, па на основу тих очекивања конципирати смернице и конкретна питања.

У упоредном праву истиче се десет златних правила унакрсног испитивања.³⁸

1. Треба бити кратак. Унакрсно испитивање би требало да траје најдуже двадесет минута. Разлог за то је што су истраживања показала да распон пажње већине људи опада након тог времена. Ако је испитивање кратко, самим тим је и ефикасније, и судија ће се боље сећати онога што је сведок изјавио. При томе, ако је испитивач добро припремљен, често неће ни бити потребе за постављањем много питања.
2. Треба користити кратка питања и јасне речи. Постављањем сувише широких питања сведоку се оставља простор да се расправља са испитивачем. Ако се питања сузе и постављају по принципу „једно питање по једној чињеници” сведоку се не оставља простор да противречи испитивачу. Дуга питања у себи садрже више чињеница, па ако се сведок не слаже макар и са једном од њих, испитивач ће добити неочекивани одговор и може изгубити контролу над испитивањем.

³⁷ Kaurinović, D., *Direktno i unakrsno ispitivanje*. Преузето 17. 10. 2019. са http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet.jsessionid=2f368bacfd04a4d8ec32f0a4a6164ea1631994b2636ef01a07076a53c2e1e6b3.e34TbxyRbNiRb40LchiNbxxyRa34Oe0?p_id_doc=20104, 3.

³⁸ V. Lochary, R. (2013). *Trial Advocacy in Criminal-Proceedings, Manual for Attorneys*. Преузето 17. 10. 2019. са <http://www.partners-serbia.org/en/wp-content/uploads/2013/04/Trial-Advocacy-in-Criminal-Proceedings-Manual-for-Attorneys.pdf>.

3. Треба користити сугестивна питања. Оваквим питањима испитивач наводи сведока да се сложи са њим, и на тај начин контролише исказ сведока и води његову причу у жељеном смеру. Сугестивна питања обично се постављају у форми потврдне изјаве са специфичном интонацијом или потврдне изјаве праћене питањем „Да ли је тако?“, или сличним питањима. На њих се настоји добити једноставан одговор – „Да“ или „Не“. Управо интонација, боја и висина гласа³⁹ имају посебан ефекат, као и наглашавање најважнијих ствари њиховим стављањем на крај реченице како би поента питања остала и сећању суду, а сведок имао мало времена да смисли одговор. Сугестивна питања, као што је речено, нису допуштена код основног и допунског испитивања.
4. Испитивач не сме допустити себи да буде изненађен одговором сведока. Зато би требало да поставља само питања на која је сигуран да ће добити жељени одговор, а како би то успео, потребно је да добро осмисли питања и добро се припреми за унакрсно испитивање.
5. Треба пажљиво слушати одговоре сведока. Испитивач мора бити концентрисан, пратити развој ситуације и сваки одговор сведока. Посебно је важно уочити и сваки евентуални пропуст сведока.
6. Не треба се расправљати са сведоком. Исто тако, не би требало дозволити сведоку да се расправља с испитивачем. Ако сведок не жели да одговори на питање, испитивач би требало да остане миран, да стрпљиво понови питање, евентуално пита сведока да ли је разумео питање, а као крајња мера може се тражити интервенција судије. Судија ће у сваком случају приметити ако је сведок превише агресиван и тако може закључити да дотични није веродостојан.
7. Не треба дозволити сведоку да објашњава. Ово је још један од начина да испитивач не изгуби контролу над сведоком и да сведок не крене да прича шта он жели уместо онога што испитивач жели. Због тога би требало посебно избегавати питања која почињу са „Можете ли да објасните“. С обзиром на то да је у питању сведок предложен од супротне стране, ако му се да прилика да објасни, он ће највероватније то учитини на штету тезе коју заступа испитивач.
8. Не треба понављати питања која су постављена током основног испитивања. Испитивач од овога неће имати никакве користи. Боље је прескочити унакрсно испитивање него дати могућност сведоку да „појача“ уверљивост датог исказа.

³⁹ Бугарски, Т. (2013). Испитивање сведока. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 47(4)/2013, 141.

9. Треба знати када завршити унакрсно испитивање. Без обзира на то колико је добро размотрено и вешто формулисано, свако питање у унакрсном испитивању носи ризик да одговор који следи може штетити страни која унакрсно испитује. Ограничавањем броја питања која поставља, испитивач смањује овај ризик. Када унакрсно испитивање тече по плану, потребно га је зауставити да не би дошло до преокрета. Ако испитивач успе да укаже на противречност у раније датом исказу сведока, опасно је ишта више питати, јер ће сведок по природи ствари желети да објасни спорни одговор.
10. Треба сачувати аргумент за завршну реч. Завршна реч је моменат у коме једна страна треба да искористи све чињенице које је добила у унакрсном испитивању, да их повеже са својом теоријом случаја и да изложи аргументе суду.

ЗАКЉУЧАК

Иако је реформа кривичног процесног права од 2011. године од стране домаћих теоретичара готово једногласно негативно оцењена, уведене промене ушле су, барем формално, у шесту годину своје примене. Унакрсно испитивање сведока један је од института који је све до реформе био карактеристичан за адверзијални кривични поступак, а стран нашој правној традицији. У раду је указано на то да је увођење ове фазе испитивања сведока наговештено још Уставом РС из 2006. године, али и да према Европској конвенцији о људским правима и Међународном пакту о грађанским и политичким правима она представља само могућност. Дакле, само унакрсно испитивање је сагласно Уставу и потврђеним међународним уговорима, међутим, његова суштина може бити доведена у питање јер законска правила нису у свему усаглашена с његовом природом и сврхом. Могућности уплитања судије у ток унакрсног испитивања и парафразирање питања и одговора ради уношења у записник, само је један од примера који се помиње у раду.

За шест година примене ЗКП-а, уочено је да пракса није показала посебну заинтересованост за коришћење унакрсног испитивања, барем не на начин да се њиме остваре циљеви на које се указује у теорији. Разлоге за то можемо тражити не само на стани процесних представника оптужбе и одбране, већ и на страни суда. Сигурно је да једном броју јавних тужилаца и бранилаца мања знања о правој сврси овог института, резултатима који се њиме могу постићи и специфичној техници ове фазе

испитивања. Међутим, могу се срести и судије које не допуштају постављање сугестивних питања сведоку.

Одређене корекције самог поступка, на које је у овом раду указано, биле би значајне за потпунију интеграцију овог института у наш правни систем. У међувремену, предлаже се и организовање обука, семинара и тренинга за тужиоце и адвокате који би имали за циљ да побољшају технике унакрсног испитивања. Само вешт испитивач, било да заступа оптужбу или одбрану, може разоткрити сведока супротне стране који је вешт у лажном сведочењу.

ЛИТЕРАТУРА

- Бркић, С. (2014). *Кривично процесно право I*. Нови Сад: Правни факултет, Центар за издавачку делатност.
- Бркић, С. (2008). Устав Србије из 2006. године и наговештај нових акузаторских елемената у кривичном поступку. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 1–2/2008, 559–568.
- Бугарски, Т. (2013). Испитивање сведока. *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 47(4)/2013, 131–143.
- Делибашић, В. (2014). Унакрсно испитивање – правила и изазови. *Журнал за криминалистичку и право*, 1/14, 69–84.
- Илић, Г., Мајић, М., Бељански, С., Трешњев, А. (2012). *Коментар законика о кривичном процесу*. Београд: Службени гласник.
- Куринић, Д., *Direktno i unakrsno ispitivanje*. Преузето 17. 10. 2019. са http://pravosudje.ba/vstv/faces/pdfservlet;jsessionid=2f368bacfd04a4d8ec32f0a4a6164ea1631994b2636ef01a07076a53c2e1e6b3.e34TbxyRbNiRb40LchiNbxyRa34Oe0?p_id_doc=20104
- Лазин, Ђ. (2008). Право оптуженог да испитује сведоке (међународни стандарди и законско регулисање). *Бранич*, 1–2/2008, 39–58.
- Lochary, R. (2013). *Trial Advocacy in Criminal-Proceedings, Manual for Attorneys*. Преузето 17. 10. 2019. са <http://www.partners-serbia.org/en/wp-content/uploads/2013/04/Trial-Advocacy-in-Criminal-Proceedings-Manual-for-Attorneys.pdf>
- Мрџела, М. (2012). *Svjedoci u kaznenom postupku: ispitivanje svjedoka kao dokazna radnja*. Zagreb: Narodne novine.
- Carić, M. (2006). Pojam načela pravičnog postupka pred Kaznenim sudom. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 43(2)/2006, 55–73.
- Шкулић М. (2013). Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка. *Crimen*, 4(2)/2013, 176–234.
- Шкулић, М., Илић, Г. (2012). *Реформа у сџилу „Један корак напред – два корака назад“: нови Законик о кривичном процесу Србије*. Београд: Удружење јав-

них тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Правни факултет Универзитета у Београду.

Правни прописи

Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013. и 55/2014.

Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

Правилник о накнади трошкова у судским поступцима, *Службени гласник РС*, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11. – др. закон, 78/11. – др. закон, 101/11, 101/13, 40/15. – др. закон и 106/15.

Савет Европе, Конвенција за заштиту људских права и основних слобода (*The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*), Рим, 1950.

Уједињене нације, Међународни пакт о грађанским и политичким правима (*The International Covenant on Civil and Political Rights*), Њујорк, 1966.

Интернет извори

Criminal defense. Преузето 10. 5. 2014. са <https://criminaldefense.homestead.com/Cross.html>

Meaning of adversarial in English. Преузето 7. 10. 2019. са <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/adversarial>

CROSS-EXAMINATION OF WITNESS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Review

Tijana Đurđević

Ph.D. student, Faculty of Law, University of Novi Sad

Summary

This paper analyses the cross-examination of witnesses in criminal proceedings, mentioned first in the Constitution of 2006 and finally introduced into our legal system by the Code of Criminal Procedure of 2011. This concept of examination implies the right of a party party to criminal proceedings to examine a witness proposed by the other party. As this phase of examination of witnesses is typical for adversarial model of criminal proceedings, the paper explains the basics of witness testimony in adversarial, but also in the mixed type of criminal proceedings, followed by explanation of the characteristics of the criminal proceedings in our country, with reference to the present Code of Criminal Procedure. In order to grasp this problem in full, the paper deals with the concept of witnesses in criminal proceedings as well as the cross-examination of the witnesses, through the most important domestic and international legal sources. Lastly, the goals and types of cross-examination of witnesses are explained and practical advice for examiners is given.

Key words: witness, cross-examination, criminal proceedings, Code of Criminal Procedure